

Archeologia a semantyka słowa σταυρός

Abstrakt

Niniejsze opracowanie pokazuje, że **NIE MA ŻADNEGO BEZSPORNEGO ARCHEOLOGICZNEGO ŚWIADECTWA Z I WIEKU N.E. ŁĄCZĄCEGO JEZUSA Z KRZYŻEM.** Te przykłady, które czasami się przytacza, nie spełniają roli ani przekonującego, ani pozytywnego dowodu po bliższych oględzinach. Nie jest to tylko moja konstatacja. Do podobnego wniosku doszło część naukowców o zróżnicowanym światopoglądzie.

Jehohanan z grotty Giv'at Ha-Mivtar. Uważa się, że znalezione w 1968 roku w grotcie Giv'at Ha-Mivtar w Jerozolimie kości Jehohana, syna Chaggoli, stanowią dowód praktykowania ukrzyżowania w Judei w I wieku n.e. Według interpretacji dra **Nico Haasa** (anatom i antropolog z Wydziału Medycznego Uniwersytetu Hebrajskiego w Jerozolimie) to znalezisko ukazuje człowieka przybitego do belki poprzecznej oraz jego dwie pięty.

HAAS, „Antropological Observations on the Skeletal Remains from Giv'at Ha-Mivtar”, *Israel Exploration Journal*, Vol. 20, Nr 1-2/1970, s. 38-59

15 lat później interpretację Haasa zakwestionował **Joseph Zias i Eliezer Sekeles**. Na temat wniosków Haasa napisali:

VIII. Kiedy się uwzględni nowe dane, wtedy staje się rzeczą jasną, że **zarówno wstępna, jak i końcowa rekonstrukcja ukrzyżowania (...), jest ze względów technicznych i anatomicznych nie do przyjęcia.** (...) nie znaleźliśmy żadnych pozostałości po kości lewej stopy (...) (s. 25). Brak śladów obrażeń na kościach przedramienia i śródreżca zdaje się wskazywać na to, że ręce skazańca były przywiązane, a nie przybite do krzyża (s. 26)

ZIAS – SEKELES*, „The Crucified Man from Giv'at ha-Mivtar: A Reappraisal [Ukrzyżowany człowiek z Giv'at ha-Mivtar: Ponowna ocena]” *Israel Exploration Journal*, Vol. 35, Nr 1/1985, s. 22-27
<https://pl.artlib.com/book/37130246/89cbb2>

Po ponownym przebadaniu pierwszych danych (zdjęć, szkiców i rentgenogramów znalezionych kości) okazało się, że **(1)** gwóźdź był krótszy niż orzekł Haas (wg. Haasa: 17-18 cm, wg. Ziasa: 11,5 cm), nie mógł więc przebić *obu* pięt i utkwić w drewnie. **(2)** Nie było żadnej kości drugiej stopy, co oznacza, że gwóźdź przebił tylko *jedną* piętę. **(3)** Niektóre fragmenty kości pochodziły... od kogoś zupełnie innego. **(4)** A zadrapanie na kości ręki nie stanowiło przekonującego dowodu przybicia do belki poprzecznej.

ZIAS, „Crucifixion in Antiquity: The Anthropological Evidence”

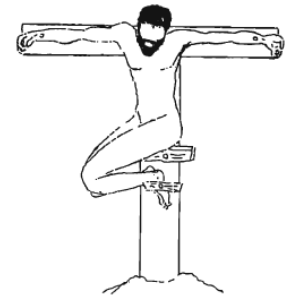
<http://cojs.org/joe-zias-crucifixion-in-antiquity-the-anthropological-evidence/>

18 lat później interpretację Haasa zakwestionował też **Yigael Yadin** („Epigraphy and Crucifixion”, *Israel Exploration Journal*, Vol. 23, 1973, s. 18-22). *W/w konkretne dane*, a nie ich żydowski światopogląd, są podstawą ich krytycznych wniosków.

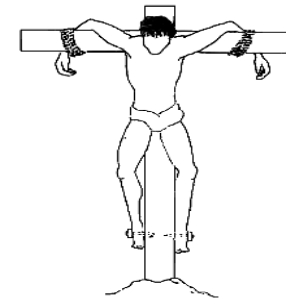
* Antropolog J. Zias to pracownik Izraelskiego Urzędu d/s Starożytności i Muzeów.

E. Sekeles pracuje na Wydziale Medycznym Uniwersytetu Hebrajskiego w Jerozolimie.

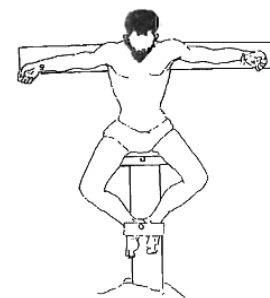
Haas, Tsaferis

Zias, Sekeles

Yadin

W Giw'at Ha-Miwtar nie znaleziono pozostałości po *dwóch* belkach*, więc nie można powiedzieć nic pewnego o tym, czy Jehohanan został stracony na pojedynczym słupie czy też na dwóch belkach. Ponieważ to odkrycie jest „niezwiązane z ukrzyżowaniem Jezusa”**, więc wszelkie wnioski indukcyjne z tego odkrycia na temat kształtu narzędzia egzekucyjnego, na którym stracono Jezusa, są z natury rzeczy *hipotetyczne*. Wniosków indukcyjnych nigdy nie powinno się traktować na równi z dowodem pozytywnym.

Znaki + na ossuariach datowanych na I wiek n.e. Nie stanowią dowodu, bo niektóre takie egzemplarze pochodzą też z *I wieku p.n.e.* i są głównie *żydowskiego* pochodzenia. *Encyclopedia Judaica* informuje: „Znaki w formie X, czyli krzyża, na pokrywie (...) **nie mają żadnego religijnego znaczenia**; one wskazują właściwą pozycję pokrywy, aby ją poprawnie zamknąć” (*The signs in the form of an X or cross on the cover (...) have no religious significance; they indicate the proper position of the cover in order to close it correctly*) (hasło OSSUARIES, wyd. Geoffrey Wigoder, OH: Jewish Multimedia CD-ROM, 1997). W wyd. 2 (t. 15, s. 507) czytamy:

fins which were cast in Tyre, Ashkelon, and Jerusalem were common in the third-fourth centuries; molds were employed for their decorations. Early Christian sarcophagi bear reliefs depicting scenes from the Bible and the Gospels. In the Byzantine period, the use of sarcophagi died out.

Ossuaries

Small stone chests, used for the secondary interment of human bones, were extremely popular among the Jewish population during the Second Temple period, i.e., between c. 40 B.C.E. and 135 C.E.. Ossuaries found by Hachlili at Jericho are dated to a more restricted time period: 10–68 C.E. They are mainly known from tombs in the vicinity of Jerusalem, but examples are known from Galilee (e.g., Nazareth), the Shephelah (e.g., Modi'in), and the lower Jordan River region (e.g., Jericho). A typical ossuary had a length of about 2.5 ft., so that it might accommodate the long bone of an adult leg, which is the longest bone in a human body. The ossuaries taper slightly toward the bottom; some stand on four low legs; they are made of soft limestone with flat or vaulted lids. Many contain scratched inscriptions on their sides in cursive Hebrew, Aramaic, or Greek, or in two languages (a few inscriptions were made with charcoal). In most cases only the name of the deceased or his family status is given, e.g., “Mother”; some inscriptions, however, are longer, e.g., “Dostos our father – do not open,” or “The bones of the sons of Nicanor, who made the doors” (i.e., those of the *Nicanor gate in the Second Temple). In some cases (mostly in the burial of small children) one ossuary served for the bones of more than one body. The chests are sometimes decorated with a red or yellow wash of paint, but the usual decorations are chip-carved and chiseled decorations, with some designs executed using a compass. The surface of the ossuary was generally divided into two fields by square frames formed by a wavy line between two straight ones. The squares were filled with a rosette motif, usually with six leaves, but there are considerable variations in its form, as well as in the decoration of the surrounding surface, by the use of dots, wreaths, etc. The double-rosette motif is a very common decoration on ossuaries, and Wilkinson has suggested they might have been symbols used to invoke cherubim – the winged creatures on the inner curtain of the Tabernacle (Ex. 26:31). Some ossuaries are decorated with representations of plants, buildings, or parts of them (columns, capitals), gates. Various cross-like scratches and other marks sometimes appear on ossuaries and their lids (erroneously regarded by early scholars as Judeo-Christian symbols), and these were probably made by the stone craftsmen who carved the chests and wished to ensure their proper closure.

BIBLIOGRAPHY: Y. Brand, *Kelei ha-Heres be-Sifrut ha-Talmud* (1953), ch. 12, 20; Clermont-Ganneau, *Arch.*, 1 (1899), 381ff.; R. Schütz, in: *MGWJ*, 75 (1931), 286ff.; L.H. Vincent, in: *RB*, 43 (1934), 564ff.; Watzinger, *Denkmaeler*, 2 (1935); Gallinger, *Reallexikon*, s.v. *Sarkophag, Ossuar*; Frey, *Corpus*, 2 (1952), 245ff.; A.G. Barrois, *Manuel d'archéologie biblique*, 2 (1953), 308ff.; Goodenough, *Symbols*, 1 (1953), 110ff.; 3 (1953), nos. 105–230; Perrot, in: *Atiqot*, 3 (1961), 1ff. **ADD. BIBLIOGRAPHY:** E.M. Meyers, *Jewish Ossuaries: Reburial*

and Rebirth (1971); I. Singer (ed.), *Graves and Burial Practices in the Ancient Period* (1994); L.Y. Rahmani, *A Catalogue of Jewish Ossuaries* (1994); R. Hachlili and A. Killebrew, *Jericho: The Jewish Cemetery of the Second Temple Period* (1999); Y. Billig, “The Use of Ossuaries for Secondary Burial During the Second Temple Period,” in: *Judea and Samaria Research Studies*, 13 (2004), 51–55; A.M. Berlin, “Jewish Life Before the Revolt: The Archaeological Evidence,” in: *Journal for the Study of Judaism*, 36 (2005), 453ff.

[Michael Avi-Yonah / Shimon Gibson (2nd ed.)]

OSTFELD, BARBARA JEAN (1952–), one of the first U.S. women invested as a cantor. Born in St. Louis, Missouri, one of three children of Dr. Adrian Ostfeld, an epidemiologist, and Ruth Vogel Ostfeld, Barbara was musical from very early childhood and knew from an early age that she wanted to be a cantor. Ostfeld's decision to apply to the sacred music undergraduate program at HUC-JIR was not motivated by a particular political or feminist viewpoint. Initially, she was unaware that women had not previously been admitted to the school. At HUC-JIR Ostfeld was profoundly influenced by Arthur Wolfson, cantor at Temple Emanuel in New York City, who taught her both contemporary Reform music and traditional *nusah*. She graduated in 1975, receiving ordination at age 22. She also met and married her first husband, Frederick Herman, during her years of study. This marriage was not successful and Ostfeld later married Todd M. Joseph, with whom she had two daughters.

Ostfeld served congregations in Great Neck, Rochester, and Buffalo, New York, where she fulfilled the full range of cantorial responsibilities, including funerals, weddings, leading services, and directing a children's choir. Early on her talents were recognized by the Reform cantors' professional organization, the American Conference of Cantors (ACC). She served on board positions of the ACC, as Secretary (1978–80), as vice president (1980–82), as a Northeast regional representative (1994–96), and several terms on the board of directors. From 1996 to 1998, she chaired the Joint Cantorial Placement Commission. She received an honorary doctorate in sacred music in 2000. In 2002, she accepted the directorship of the Placement Commission of the ACC.

[Judith S. Pinnolis (2nd ed.)]

OSTIA, city in central Italy, near the mouth of the River Tiber; it was one of the harbors of Rome and became at the end of the Republic an important commercial center. However, Ostia flourished mainly under the Flavian and Antonine Dynasties. From the middle of the 3rd century C.E. its slow decline began.

At the end of the 19th century the site was excavated and a few epitaphs in Greek and Latin were discovered, which seemed to indicate the presence of a Jewish community (*universitas Judaeorum*). In 1961 the remains of a synagogue found near Ostia provided definite proof that a Jewish community had existed there. The excavations have shown that part of the building was constructed at the end of the first century, underwent alterations and enlargements during the second and

* Między główką gwoździa a zewnętrzną powierzchnią kości piętowej znaleziono cienką płytkę z drewna akacjowego lub pistacjowego.

** Joseph A. Fitzmyer, *To Advance the Gospel: New Testament Studies*, wyd. 2, Grand Rapids-Cambridge 1998, s. 129, https://books.google.pl/books?id=Hcsnsm_xRCwC. Podobną uwagę poczyniono w: David Noel Freedman (gł. wyd.), *Eerdmans Dictionary of the Bible*, hasło CRUCIFIXION, 2000, s. 299, <https://books.google.pl/books?id=qRtUqxk87wKc>.

Luterański uczony Robert H. Smith (1932-2006) opublikował na łamach *Palestine Exploration Quarterly* (1974) bardzo szczegółowy raport w tej sprawie. Jego konkluzja jest podobna:

s. 57

through the confusion, indifference or deceptiveness of the seller. The date and function of the cross on this ossuary therefore cannot be determined with confidence, and the evidence must be regarded as inconclusive at present.

The conclusion to which the evidence from these ossuaries leads is that the crudely incised cross marks and similar designs are not religious symbols.²¹ Most of them can plausibly be taken as guides for the positioning of lids, or even accidental scratches. Only A-4 displays a

s. 60

With regard to the Talpioth tomb, then, there is no sound reason to conclude that the cross marks on the ossuaries constitute religious symbols. In one instance the juxtaposed crosses

s. 60

in them. Many also bore various marks, mostly incised but sometimes marked in charcoal. A great many of these marks were, without question, guides for the proper placement of lids on receptacles. These marks were also intended to indicate which lid went on which receptacle, a

s. 65

customary ossuary style. The facile assumption that Christians would in the beginning have expressed their faith in rudely scratched symbols and subsequently have refined these into more formal designs is a gross oversimplification.

3. Without question, the preponderance of crosses and cross-like marks which appear on ossuaries were placed there as guides for the matching of lids to receptacles. Since it may be

s. 66

no need to resort to *taw-* or *stauros*-symbolism to account for the presence of cross marks. All present evidence points to the conclusion that the crude cross marks on ossuaries are non-religious in nature.

„The Cross Marks on Jewish Ossuaries”
PEQ, Vol. 106, Nr 1, January-June 1974, s. 53-66
<https://booksc.xyz/book/53164759/22f475>

Pogląd R. H. Smitha w sprawie znaczenia znaku + na ossuariach z I wieku pojawia się w wielu innych artykułach, np. prof. Joan E. Taylor (*Mishkan*, Jerusalem, Vol. 13, Nr 2/1990):

{1} The Bagatti-Testa Hypothesis and alleged Jewish-Christian Archeological Remains

Joan E. Taylor

Joan E. Taylor is a graduate of Auckland and Otago Universities in New Zealand. She was the 1986 scholar at the British School of Archeology in Jerusalem, and in 1990 received the Ph.D. at the University of Edinburgh for work on the Bagatti-Testa hypothesis and the origins of Christian holy places in Palestine. She is co-author of a forthcoming book on the Church of the Holy Sepulchre.

s. 44

name transcribing Hebrew אהלות (*ahalot*).⁴³ Furthermore, the purpose of the cross marks and other symbols without doubt indicated how the lid should be placed on the ossuary box.⁴⁴ As Paul Figueras writes:

*...not only prudence, but scholarly objectivity should restrain us from forcing a Christian interpretation where a Jewish one is acceptable. This is not an a priori position as we know ... that secondary burial and the use of ossuaries were the norm among Palestinian Jews during this period.*⁴⁵

⁴³ For an examination of both these inscriptions, see J. P. Kane, "By No Means, 'The Earliest Records of Christianity' - with an Emended Reading of the Talpioth Inscription IESOUS IOU", *Palestine Exploration Quarterly* (PEQ) 1971, pp.103-108.

⁴⁴ R. H. Smith, "The Cross Marks on Jewish Ossuaries", *PEQ* 1974, pp.53-66.

⁴⁵ P. Figueras, "Jewish Ossuaries and Secondary Burial: Their Significance for Early Christianity", *Immanuel* 19, 1984-5, pp.41-57. For further clarifications about these ossuaries and ossuaries in general see: P. Figueras, *Jewish and Christian Beliefs on Life after Death in the Light of Ossuary Decoration*, Thesis submitted for the Degree of Doctor of Philosophy, Hebrew University, March 1974; J. P. Kane, "The Ossuary Inscriptions of Jerusalem", *Journal of Semitic Studies*.

<http://caspari.com/new/images/stories/archives/Mishkan/mishkan13.pdf>

W innym artykule z 2005 czytamy:

CHRISTIAN CRUCIFORM SYMBOLS AND MAGICAL CHARAKTÈRES

Communication prononcée dans le cadre du Colloque *Polytheismus – Monotheismus : Die Pragmatik religiösen Handelns in der Antike* (Erfurt, Philosophische Fakultät, 30/06/05).

Before Constantinian time, the cross was naturally a well-known subject in Christian apologetical, exegetical and theological literature. Among other realities concerning life and works of the Saviour, the cross had been subjected to many allegorical interpretations, particularly in the scope of the Old Testament's typological reading²². But graphical use of the cross before the fourth century is quite badly documented. The so-called "tau symbol" has never been reproduced on Palestinian ossuaries of the first century before and after Christ. For the most part, cross marks and others designs found on ossuaries are anything but matching signs, namely guides for the positioning of lids on corresponding receptacles²³. As previously said, the staurogram ⌘ appears only in c. 200 manuscripts as *compendium litterae* within words *σταυρός* and *σταυροῦν*²⁴. At the same period (late second- early third-century, and not before) the Church begins to sign every new baptized with the cross. It is the best known "graphical use" of the cross before the fourth century. Cruciform "signation" consists in drawing with the finger the sign of the cross on one or more parts of the body. Sometimes, this gesture was done by taking saliva, or by moistening

²² Among others, have been interpreted as prefigures of the cross: Moses' staff (Ex 14,16; 17, 5-6), Jacob's ladder (Gn 28, 12-13), Noah's Ark (Gn 6, 13 sq.) and others "saving woods". See E. CAVALCANTI, «Tipologia della croce nella letteratura patristica», *Enciclopedia dell'Arte Medievale*, 5, 1994, p. 529-535.

²³ R. H. SMITH, «The cross marks on Jewish ossuaries», *Palestine Exploration Quarterly*, 106, 1974, p. 53-66. L. RENAUT, *Marquage corporel et signation religieuse* [PhD Thesis], 2004, p. 656-683.

²⁴ See note 7 above.

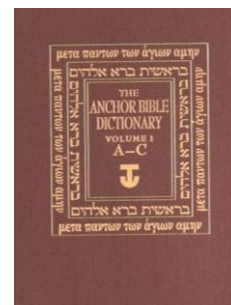
3

https://hal.archives-ouvertes.fr/file/index/docid/275253/filename/Christian_symbols_and_charakteres_2005.pdf

The Anchor Bible Dictionary podaje, że znaki, które można interpretować jako chrześcijańskie, pojawiają się „pod koniec II wieku, ok. 180 r. n.e.”

the earliest stages of Christian art. Near the end of the 2d century, about 180 c.e., pictorial representations began to appear which could be identified as Christian. The themes

hasło ART AND ARCHITECTURE (*EARLY CHRISTIAN ART*)
[Graydon F. Snyder], red. David N. Freedman, t. 1: A-C, 1992 s. 455
https://archive.org/details/anchorbibledicti0001unse_l6c5

Krzyż w domu „Piotra” w Kafarnaum? Virgil Brown drogą elektroniczną napisał: „Z uwagi na to, że w tym domu graffiti pojawia się w wielu językach [tj. w łacinie, grece, aramejskim i syryjskim] **wątpię by samo graffiti pochodziło z połowy I wieku** (aczkolwiek sam dom pochodzi z czasów hellenistycznych) [=druga połowa I wieku n.e.]” (*Due to the fact that there is graffiti in a number languages in this house, I doubt that the graffiti itself dates from the mid 1st century (although the house itself dates from Hellenistic times)*) (email Sat, 27 Nov 1999 7:56:24). Australijski dr George Athas ► sądzi, że „**bardzo trudno jest podać dokładne datowanie graffiti**” (*a piece of graffiti would be very difficult to date precisely*) (email Mon, 29 Nov 1999 11:04:23). Archeolog, prof. Graydon F. Snyder uważa, że są późniejsze niż konstantyńskie (*Ante-Pacem: Archaeological Evidence of Church Life Before Constantine*, Mercer University Press, 1991 [2003], s. 72, <https://books.google.pl/books?id=swtI9Cpyl3kC>).

Katakumby. Historyk kościelny Henry H. Milman (1791-1868) w swej książce *The History of Christianity* (t. 3, 1840, s. 515) napisał, że katakumby rzymskie „**nie oferują żadnego przykładu ukrzyżowania**”.

The catacombs of Rome, faithful to their general character, offer no instance of a crucifixion, nor does any allusion to such a subject of art occur in any early writer.† Cardinal Bona gives the fol-

<https://archive.org/details/historyofchrist03milm>

George H. L. Pitt-Rivers (1890-1966):

„Ukrzyżowanie nigdy nie jest przedstawiane na malowidłach katakumbowych w ciągu pierwszych czterech wieków”.

the year 683. The crucifixion is not represented in the Catacomb paintings at any time during the first four centuries. In this connection it must be remembered that crucifixion, or tying to a *Tau* cross and exposing the victim to a lingering death from thirst and exposure, usually after scourging on the Roman *furca*, was the Roman mode of executing a criminal, but the Gospel stories were written in Greek, or as in the Syriac Gospels, in the Syriac language.

The Riddle of the 'Labarum' and the Origin of Christian Symbols

Allen & Unwin, 1966, Rozdz. V: Archaeology, s. 65

<https://archive.org/details/riddleoflabarumo0000pitt>

Jakiegokolwiek starożytne znaki interpretowane jako krzyż (nawet gdyby ich datowanie na I wiek n.e. było prawidłowe) są **potencjalnie problematyczne**, bo niełatwo jest rozstrzygnąć, czy na pewno są pochodzenia chrześcijańskiego, czy raczej pogańskiego. Pitt-Rivers uważa, że „**nie ma niczego takiego, co można by wyróżnić jako specyficzne lub wyłącznie chrześcijańskie, a nie pogańskie lub żydowskie**” (j.w., s. 69).

The method of representing the crucifixion was arrived at by a slow and gradual process of development. The same is also true of other Christian symbols. To start with, according to the usually accepted theory of the beginnings of Christian art, in the paintings and the symbolism in the catacombs of Rome of the first three centuries there is nothing that can be distinguished as specifically or exclusively Christian rather than pagan or Jewish. So it can

IKONOGRAFIA

Staurogramy. Staurogramy pojawiają się w P⁴⁵, P⁶⁶, P⁷⁵ (ok. 200-250), P⁹¹ (ok. 250-300). Występują też w koptyjskich i łacińskich mss (niektóre są częściowo niewidoczne w rkp).

UWAGA: Tabela nie obejmuje wszystkich miejsc.

P ⁶⁶	Jn 19:18 EC Π AN	Jn 19:31 	P ⁷⁵	Łk 9:23; 14:27; 24:7	P ⁹¹	Dz 2:36
-----------------	---------------------	---	-----------------	----------------------	-----------------	---------

Prof. Larry W. Hurtado uważa, że staurogram stanowi „najwcześniejsze dostępne wizualne nawiązanie do ukrzyżowania Jezusa” („The Staurogram in

Early Christian Manuscripts: The Earliest Visual Reference to the Crucified Jesus?” w: Thomas J. KRAUS – Tobias NICKLAS (wyd.), *New Testament Manuscripts: Their Texts and Their World*, Brill, Leiden 2006, s. 207 [207-226]). Część uczonych nie podziela takiego wniosku.

Dr Calum Samuelson (Olivet Nazarene Univeristy w Bourbonnais, st. Illinois, USA) w swej pracy doktorskiej doszedł do następującego wniosku:

„Dlatego, odpowiadając Hur[t]ado, staurogramu nie należy uważać za pełne przedstawienie Ukrzyżowania, ponieważ brakuje na nim osoby Jezusa. (...) **staurogram nie jest satysfakcjonującym normatywnym przykładem wczesnych przedstawień ukrzyżowania Chrystusa**”.

„The Graphic Icons of Anastasios of Sinai” (maj 2015)
https://digitalcommons.olivet.edu/theo_mact/1

Francuski uczony Jean de Savignac lansował teorie, że staurogramy są pogańskim zapożyczeniem, bo optycznie przypominają egipski hieroglif (ankh), który znaczy „życie” (por. Kol 3:4).

„Chronique. Les Papyrus Bodmer XIV et XV”
Scriptorium, Vol. XVII, Nr 1/1963, s. 50-55
https://www.persee.fr/doc/scrip_0036-9772_1963_num_17_1_3163

**WIĘKSZOŚĆ mss
NT nie zawiera
staurogramów.
W IV wieku
wyszły z użycia!**

Omawiając tę teorię, szkocki prof. Matthew Black (1908-1994) napisał:

THE CHI-RHO SIGN – CHRISTOGRAM AND/OR STAUROGRAM? 321
 the following order: ☩ ϠϠ ☩.¹ Scriptural precedent or support for the connexion is sought at I Corinthians 1:18: ὁ λόγος τοῦ σταυροῦ δύναμις θεοῦ ἐστίν, Colossians 3:4, ὅταν ὁ Χριστὸς φανερωθῆ, ἡ ζωὴ ἡμῶν, and in Johannine passages which make a similar connexion of Christ and life, e.g., 3:14, 7:28, 12:32, 33. Savignac admits a difficulty in the acceptance of a pagan symbol by a religion born out of Judaism. Gnostic Christianity, however, had no such scruples, and provided the channel for the introduction of the “pagan” symbol. Valentinus, who gives a central place to the Cross in his thought, has already associated it with the Tree of Life, as does also the gospel of Truth (f. IX, p. 18, X, p. 20). At f.X, p. 20, line 27 in the latter, the same contraction is found as in P⁷⁵, P⁶⁶, viz., CPOC, and Savignac maintains that the Egyptian *Ankh* sign is found on the last page of the Codex Jung.

BLACK, „The Chi-Rho Sign – Christogram and/or Staurogram”

w: W. Ward Gasque – Ralph P. M. Martin (wyd.)

Apostolic History and the Gospel, 1970, s. 321

https://biblicalstudies.org.uk/pdf/ahg/chi-rho_black.pdf

Inni uczeni również zgłaszają swoje wątpliwości, np.

- Martijn LINSSEN, „How the staurogram turned into a stirhogram”, 1 lipca 2021, s. 1-19, https://www.academia.edu/49455506/How_the_staurogram_turned_into_a_stirhogram,
- James David AUDLIN, „The Staurogram Reassessed”, 2022, s. 3 (z 4), https://www.academia.edu/65222870/The_Staurogram_Reassessed).

Chociaż te mss NT ze staurogramami pochodzą z III wieku, nie należy bagatelizować, że:

- 1 pojawiły się jakieś 150 lat po śmierci Jezusa;
- 2 znaleziono je w Egipcie, co może wspierać teorię, że staurogramy zdradzają wpływ gnostycyzmu.

HISTORIOGRAFIA

List Barnaby 9:8. Przede wszystkim to dzieło *nie ma statusu tekstu natchnionego przez Boga*. Studium jego treści pokazuje, że zawiera błędne informacje (np. z 9:4 wynika, że obrzezanie pochodzi od demonów, co jest sprzeczne z informacjami z Księgi Rodzaju). Jego autor cytuje Księgę Henocha, uważając ją za kanoniczną. Argument oparty na tym dziele jest przeceniany: ta informacja nie pochodzi od pisarza biblijnego ani od naocznego świadka egzekucji Jezusa i pojawiła się dopiero jakieś 100 lat po śmierci Jezusa (w połowie II wieku). Teza autora LB opiera się wyłącznie na jego prywatnej teologicznej agendzie.

Egzegezę autora LB emer. prof. Robert M. Grant (1917-2014), znawca NT i wykładowca historii wczesnego chrześcijaństwa na University of Chicago, ocenił jako „**najbardziej egzotyczny przykład samowoli egzegetycznej**”.

primarily Jewish, especially Hellenistic Jewish. The most exotic instance of exegetical wilfulness is found in the explanation of the number 318 (9. 8). Abraham had 318 servants, according to Gen. 14. 14. In Greek this is TIH. The T is the cross, and the IH the first two letters of Jesus’ name (IHΣΟΥΣ). Philo would have rejoiced in

The Letter and the Spirit

Wipf & Stock, Eugene /Oregon, USA/, 2009 [1957], s. 61

<https://books.google.pl/books?id=alJKAwAAQBAJ>

Prof. nadzwyczajny Henry E. Turlington (1919-2002), wykładowca egzegezy Nowego Testamentu na Southern Theological Seminary w Louisville (USA) i pastor baptyistyczny, napisał, że jest to „**ekscentryczna (fantastyczna), przeduchowiona egzegeza**” („Jesus and the Law”, *Review & Expositor*, Vol. 53, Issue 1, 1 January 1956, s. 34 [34-45]).

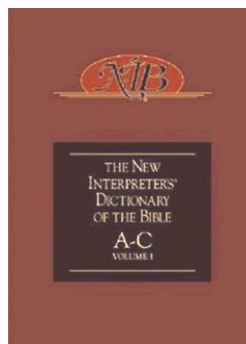
brethren of the Church in Jerusalem. That the differences did not disappear is all too evident in the second century, with Marcion on the one hand casting aside the whole Old Testament and its God, and with the Epistle of Barnabas on the other, fully accepting the letter of Scripture as binding by means of fantastic, spiritualizing exegesis.¹

1. Cf., for example, Barnabas 9:8, in which the letters (Greek, not Hebrew!) representing 318 men whom Abraham circumcised (Gen. 14:14; 17:23) are made to refer to Jesus and the cross. The 18 is written in Greek with *tota* and *eta*, the first two letters in Jesus' name; and 300 is written with a Greek letter *tau*, which like T looks something like a cross.

Episkopalny prof. Pierson Parker (1905-1995) (General Theological Seminary, Nowy Jork) donosi, że „**obecnie taka dziwaczna egzegeza oczywiście jest nie do przyjęcia**”.

In what is known as the Epistle of Barnabas (A.D. 130-60), it is noted that Abraham had 318 servants (Gen. 14:14). In the Greek alphabet, where letters also represented numbers, 318 is expressed as IHT. Here, said the author of the epistle, is a matter of inexhaustible import: “IH” are the first two letters of Jesus' name (IHΣΟΥΣ), while “T” is a picture of the cross. Therefore, Gen. 14:14 is, in reality, a prefiguring of Christ's death (Barn. 9.8). Such bizarre exegesis is, of course, unacceptable today. The conviction underlying it, however, has remained essential to Christianity since its inception—viz., that the cross of Christ was, in fact, the climax and fulfilment of all that OT religion had stood for.

See also CRUCIFIXION; TRIAL OF JESUS; DEATH OF CHRIST.
PIERSON PARKER

red. George A. Buttrick, *The Interpreter's Dictionary of the Bible*
t. 1, hasło „Cross”, 1962, s. 745

https://archive.org/details/isbn_9780687192700

CZY W I WIEKU N.E. UKRZYŻOWANIE BYŁO NORMĄ NA TERENIE CESARSTWA RZYMSKIEGO? Zwolennik ukrzyżowania dr David W. Chapman jest zdania, że „można mówić o generalnej metodzie krzyżowania w praktyce rzymskiej” (*Ancient Jewish and Christian Perceptions of Crucifixion*, 2008, s. 30).

(1) While one might be able to speak of a general method of crucifixion in Roman practice, in fact there were many variations on execution by suspension, though the same Latin and Greek terms designate both the variations and the (hypothetical?) norm.

Dr Gunnar Samuelsson (Uniwersytet Goteborski) nie zgadza się z konstatacją Chapmana (*Crucifixion in Antiquity*, Tübingen 2011, s. 235):

„Po prostu nie było normy, nawet hipotetycznej. Mówienie o ogólnej metodzie ukrzyżowania w czasach rzymskich samo w sobie jest hipotetyczne. Chapman prawidłowo dostrzega problem różnorodności, ale mógł wyciągnąć za daleko idące wnioski z własnych obserwacji”.

There was simply no norm, not even a hypothetical one. To speak of a general method of crucifixion in Roman times is itself hypothetical. Chapman observes correctly the problem of diversity, but he could have pushed the implications of his own observations several steps further.

Czy jest to tylko solowy głos wśród uczonych? Nie. Australijski katolicki prof. Gerald G. O'Collins (Gregorian University, Rzym), autor hasła „UKRZYŻOWANIE” w *The Anchor Bible Dictionary*, napisał, że za czasów cesarstwa rzymskiego „CZASAMI krzyż był tylko pionowym palem”.

Under the Roman Empire, crucifixion normally included a flogging beforehand. At times the cross was only one vertical stake. Frequently, however, there was a cross-piece attached either at the top to give the shape of a “T”

hasło CRUCIFIXION

red. David N. Freedman, t. 1: A-C, 1992, s. 1208

https://archive.org/details/AnchorBibleDictionaryVol11992.rocs/AnchorBibleDictionary_vol_1_1992.rocs

John T. Carroll, profesor Nowego Testamentu w Union Presbyterian Seminary (uzyskał tytuł licencjata na Uniwersytecie w Tulsa oraz dyplom z teologii na Uniwersytecie Oksfordzkim. Tytuł doktora Nowego Testamentu uzyskał w Princeton Seminary. Wykładał religioznawstwo na Louisiana State University oraz jako profesor wizytujący w Lutheran Seminary w Filadelfii, College of William and Mary oraz Randolph-Macon College.

„Nawet tam, gdzie dostępne są opisy metody ukrzyżowania, jest jasne, że żadna standardowa forma nie była powszechnie praktykowana”.

Even where descriptions of the method of crucifixion are available, it is clear that no standard form was universally practiced. Were the

The Death of Jesus in Early Christianity

Hendrickson Publishers, Peabody 1995, s. 168

<https://archive.org/details/deathofjesusinea0000carr>

Emer. prof. Jouette M. Bassler (Perkins School of Theology, Southern Methodist University, Ph.D. od Yale University, członek The Catholic Biblical Association of America, główna wydawczyni *Journal of Biblical Literature* w latach 1995-1999), pod hasłem „KRZYŻ”, napisała, że w czasach rzymskich istniała praktyka wykorzystywania pała do celów egzekucyjnych. Jej zdaniem „CZĘSTO dodawano poprzeczkę”.

The procedure was subject to wide variation, especially under wartime conditions. The upright stake continued to be used, but frequently a crossbar was added across the top of the stake forming a T (later known as the Tau, or St. Anthony's cross). Condemned persons were nailed

hasło CROSS w: gł. wyd. Paul J. Achtemeier

The HarperCollins Bible Dictionary, San Francisco 1996, s. 212

<https://epdf.pub/queue/harpercollins-bible-dictionary.html>

Paul Stevenson, tłumacz *Little Watchman Translation of the New Testament* (lipiec 2014), wyraził pogląd, że Rzymianie dodawali belkę poprzeczną „czasami, ale rzadko” (*sometimes, but rarely*):

Translation Notes

I aimed to make as literal a translation as possible while preserving the original intention and a consistent English reading.

The overriding principle of translation was to try to avoid any preconception and to just let the original Greek say whatever it says. Perhaps the most striking instance of this was the Greek word σταυρος (stauros) which has traditionally been translated as "cross". But that is not the meaning of the Greek word. It means a stake or pole. It could be part of a fence, or a door post. Of course the references in the New Testament are to do with the implement of execution used by the Romans. Historically though it seems that this was usually a simple stake which sometimes, but rarely, had a crossbar. We do not actually know whether the stauros on which Yeshua was executed had a cross bar or not. So, based on the text and the original meanings I have translated stauros as "stake". And equally the verb σταυρωω (stauroo) which has traditionally been translated as crucify, (which came from Latin), but which literally means to execute by hanging/nailing to a stauros (stake), has been translated as "execute".

<https://www.smashwords.com/books/download/444877/1/latest/0/0/little-watchman-translation-of-the-new-testament.pdf>

(cytat jest na przedostatniej stronie)

Dla tłumaczy NT powinno być istotne to, że **głos archeologii w sporze krzyż vs. pal nie ma arbitralnego charakteru, ponieważ jest niewyraźny i niepewny**. Zatem *nolens volens* tłumaczom pozostaje bazować na *filologii*. Jest to dla nich jedyny bezpieczny fundament, bo słowo *stauros* zostało użyte w I wieku przez *naocznego świadka* egzekucji Jezusa – Jana i 3 innych chrześcijan (Mateusza, Łukasza i Pawła). Analiza tego terminu wiedzie do wniosku, że *stauros*, podobnie jak *ksylon*, to termin generyczny, NIE TECHNICZNY. Tłumacze myślący bezstronnie powinni być szczególnie zainteresowani tym, czy dysponujemy bezsprzornymi dowodami archeologicznymi, że Jezus umarł na krzyżu. Takowych nie ma.

MATERIAŁ DODATKOWY

Mało znany argument z dzieła Flawiusza. Według 1Krn 10:10 Filistyni „*przymocowali* [יָקְעוּ] jego [Saula] czaszkę w domu Dagona”. Opisując to zdarzenie, *żyjący w I wieku n.e.* Józef Flawiusz donosi „a zwłoki *przybili* do murów miasta Betsanu” (*Dawne dzieje Izraela* Część 1, Księga szósta, Rozdział XIV:8 [374], s. 316, tł. Zygmunt Kubiak). Co ciekawe, w tekście greckim widnieje tutaj forma czasownika *anastauroō*.

Ks. I—XIII przełożył Zygmunt Kubiak

Ks. XIV—XX przełożył Jan Radożycki

- 374 8. Rankiem Filistyni podczas obdzierania trupów nieprzyjacielskich natknęli się na
 1 Sm 31,11 ciała Saula i jego synów; odarli je i odrabali ich głowy, a potem rozesłali wieść po całej
 375 do murów miasta Betsanu, które dziś zwie się Scytopolis. Kiedy jednak mieszkańcy miasta

8. Τῆ δ' ἐπισύσῃ σκυλεύοντες οἱ Παλαιστῖνοι τοὺς τῶν πολέμιων νεκροὺς ἐπιτυγχάνουσι τοῖς τοῦ Σαούλου καὶ τῶν παιδῶν αὐτοῦ σώμασι, καὶ σκυλεύσαντες ἀποτέμνουσιν αὐτῶν τὰς κεφαλὰς, καὶ κατὰ πᾶσαν περιήγγειλαν τὴν χώραν πέμψαντες ὅτι πεπιώκασιν οἱ πολέμιοι. Καὶ τὰς μὲν πανοπλίας αὐτῶν ἀνέθηκαν εἰς τὸ Ἀστάρτειον ἱερόν, τὰ δὲ σώματα ἀνεσταύρωσαν πρὸς τὰ τεῖχη τῆς Βηθσάν πόλεως, ἣ νῦν Σκυθόπολις καλεῖται. Ἐπεὶ δὲ ἤκουσαν

Zauważmy, że przedmiotem, do którego ‘przybito’ zwłoki, nie był *stauros*, lecz **mur!** Dr Gunnar Samuelsson, po uważnym przestudiowaniu wszystkich miejsc występowania słowa *stauros* w dziełach Flawiusza, oświadczył (*Crucifixion in Antiquity*, s. 110):

„Użyte przez Flawiusza słowo σταυρός nie znaczy „krzyż” (†)”.

both execution by suspension and suspension of corpses.²⁶¹ The suspension tool is σταυρός. σταυρός as used by Josephus does not mean “cross” (†). σταυρός appears to be a (wooden) pole of any kind on which a living or dead person is suspended. The use of προσηλοῦν in combination with

Aspekt filologiczny. Wszystko, co można wydusić w ramach filologicznych oględzin terminu *stauros* i jego form czasownikowych to to, że w NT oznacza on stojący drewniany przedmiot, nie *dwie* belki. **Popularne od wieków twierdzenie, że *stauros* należy rozumieć w NT jako „krzyż”, załamuje się na Mt 27:32, Mk 15:21, Łk 23:26, Jn 19:17.*** Jeśli ktoś akceptuje założenie, że na Golgocie stał już wbity w ziemię pal, to nie powinien sądzić, że Jezus przyniósł tam *dwie* belki, bo wtedy mielibyśmy do czynienia z... *trzema* belkami! Bardzo wątpliwe jest również, czy zdołałby fizycznie przenieść dwie ciężkie belki z Pretorium na Golgotę. Nawet jeśli ktoś chce trzymać się tezy, że Jezus zginął na krzyżu, powinien rozumieć, że przynajmniej w **Mt 27:32, Mk 15:21, Łk 23:26, Jn 19:17** słowo „krzyż” nie ma racji bytu już z *samych tylko względów logicznych!*

* Wielu uważa te miejsca za przykład synekdochy, ale, jak zauważa tłumacz Wolfgang Einert, Ewangelista Jan użył słowo *stauros* zarówno w odniesieniu do niesionego narzędzia egzekucyjnego (19:17), jak i tego, na którym wisiał Jezus (19:25) (EINERT, „Pfahl oder Kreuz? [Pal czy krzyż?]”, 2016, s. 2, <https://www.bibelthemen.eu/bibelthemen/pfahl.pdf>). Einert opracował całkowicie bezkrzyżowy niemiecki przekład *Das Neue Testament: Grundtextnahe Übersetzung*, 2013, który dostępny jest tutaj: <https://www.bibelthemen.eu/buecher.html#nt-online>.

Mt 27:32 w dziele Szem-Toba. Warto rozważyć ten tekst, czytamy w nim bowiem:

A wychodząc z miasta napotkali pewnego męża, który nazywał się Szymon Kananejczyk. I przymusili go do niesienia pala (הצליבה *ha-celiwa*) [[to znaczy pala z poprzeczką (השתי וערב *haš-šeti we-‘ēreb*)] (moje tłumaczenie).

Gdyby to, co niósł Szymon, miało znaczenie „krzyż”, wtedy wstawka eksplanacyjna Szem-Toba byłaby zbędna. Jeżeli potraktujemy MtSzTb jako przekład z greki, to dla żydowskiego tłumacza tej Ewangelii *stauros* nie miał znaczenia „krzyż”, a jeśli mamy tu do czynienia z wariantem odzwierciedlającym w jakimś zakresie oryginalną kompozycję hebrajską EwMt, to glosa Szem-Toba świadczy o tym, że w środowisku żydowskim pojawiła się w którymś momencie potrzeba ukucia wyrażenia, które miałyby znaczenie „krzyż”. W moim polskim przekładzie, w przypisie do Mt 16:24, gdzie po raz pierwszy występuje zwrot *haš-šeti we-‘ēreb*, zanotowałem:

a Hebr. השתי וערב *haš-šeti we-‘ēreb*, dosł. „osnowa i watek”. Ten idiom nawiązuje do okoliczności, że jedne nici w materiale są ułożone wzdłuż, a drugie w poprzek (Kpł 13:58), a więc przekazuje ideę skrzyżowania. Rabini żydowscy ukuli zwrot *haš-šeti we-‘ēreb* (pal z poprzeczką) z niechęcią do używania terminu „krzyż” (zob. wstawkę w 27:32), ale ten zwrot z całą pewnością nie funkcjonował w I wieku n.e., lecz w *późniejszym* języku hebrajskim. ⇒ App 13. Wstawka kopisty: **to znaczy ofiaruje siebie na śmierć.** ⇒ App 14.

App 13

Hebrajski zwrot *השתי וערב* (*haš-šeti we-‘ēreb*)

Powyższy hebrajski zwrot pojawia się w EMSZT tylko w 16:24 (i 1 raz we wstawce kopisty w 27:32). Nie występuje nigdzie w ST¹ i zaczął funkcjonować w pismach rabinicznych późniejszej daty.² W *Talmudzie* i *Misznie* terminy te odnoszą się często do kierunku poziomego i poprzecznego, dlatego ukuto z nich nowe wyrażenie określające krzyż, gdy ten stał się symbolem chrześcijaństwa. Jego obecność w EMSZT niestety nie rzuca światła na kształt narzędzia egzekucji, na którym zginął Jezus, dlatego analiza tego hebr. wyrażenia nie może nam pomóc w rozstrzygnięciu, czy egzekucji Jezusa dokonano na szubienicy, krzyżu czy palu.

Warto zwrócić uwagę na to, że w Mt 27:32 po słowie *celuw* kopista postanowił zamieścić wstawkę eksplanacyjną. Czytamy tam o Szymonie Kananejczykku:

I przymusili go do niesienia <u>pala</u>	ואנסוהו שיוליך הצליבה
{tzn. pala z poprzeczką}	{ר"ל השתי וערב}

¹ ST nie zawiera niczego takiego, co dowodziłoby, że Jezus umarł na krzyżu. Thomas James Thorburn wyjaśnia: „Często podnoszona próba identyfikacji hebrajskiego słowa תָּוִי (Tau) z greckim słowem *σταυρός* w znaczeniu „krzyż”, została stanowczo potępiona przez doktora Cheyne, który zauważył: „Niestety, idea ‘krzyża’ (*σταυρός*) kryjąca się za słowem תָּוִי nie ma uzasadnienia ani w jego etymologii (zob. *Ges-Buhl*) ani w sposobach jego zastosowania. *Taw* właściwie oznacza plemienny lub religijny znak i został użyty w Ezech. 9:46 [powinno być: 9:4,6] w odniesieniu do doniosłego znaku religijnego na czole oraz w Joba 31:35 (o ile tekst jest poprawny) jako podpis. Żaden Żyd nie użyłby słowa תָּוִי jako odpowiednika dla *σταυρός*, choć *crux commissa*, mający kształt litery T, bywa często odnoszony do krzyża przez wczesnych pisarzy jako mistyczne Tau (*Enc. Bib.*, hasło „Cross”, szp. 7)” (**The Mythical Interpretation of Gospels: Critical Studies in the Historic Narratives**, Charles Scribners and Sons, Lake Forest 1916, s. 284, 285, https://archive.org/details/MN41940ucmf_1 ²⁷⁻¹⁰⁻²⁰¹⁴).

² „עֵרֶב, (...) 1) (...) [W późniejszym języku hebrajskim *שתי וערב* *krzyż*, symbol chrześcijaństwa]” (Marcus JASTROW, **A Dictionary of the Targumim, the Talmud Babli and Yerushalmi, and the Midrashic Literatures**, W. Drugulin, Leipzig/Lipsk/ 1903, s. 1111). Por. Horatio B. HACKETT (wyd.), współpraca: Ezra A. ABBOT, **Dr. William Smith’s Dictionary of the Bible** (wyd. zrew.), t. 1 [z 4]: A to GENNESARETT, LAND OF, Boston: Houghton, Mifflin and Company – Cambridge: The Riverside Press, 1883, hasło CROSS, s. 508 [508-511]). Pere CASANELLAS – Harvey J. HAMES, „A Textual and Contextual Analysis of the Hebrew Gospels translated from Catalan”, *Melilah – Manchester Journal of Jewish Studies*, Vol. 11, 2014, s. 78 [68-81], http://cbcat.abcat.cat/pdf/CasanellasP-HamesH_HebrewGospelsTranslatedFromCatalan.pdf ⁷⁻⁰⁶⁻²⁰¹⁷.

Gdyby w XIV wieku słowo **צלב** faktycznie znaczyło „krzyż”, wtedy dodanie komentarza „to znaczy pała z poprzeczką” byłoby *zbędne*. **A zatem jego obecność niewątpliwie wskazuje na nieprecyzyjne znaczenie tego terminu.**

Ksylon. To samo narzędzie, na którym umarł Jezus, w NT opisano 5 razy greckim terminem *ksylon*. Na tłumaczy NT w mniejszym stopniu wpływa teologia przy tłumaczeniu tego słowa, gdyż znacznie częściej używają oni w przekładzie termin „drzewo” niż „krzyż”. W Gal 3:13 mamy cytaty Pwt 21:22,23, z którego wynika, że Jezus zawisł na *ksylo* jako odpowiedniku hebr. słowa *‘ec*. Chyba żaden tłumacz Biblii nie użył terminu „krzyż” w Pwt 21:22, 23, a nawet jeśli jakiś tłumacz użył, to ewidentnie wprowadza w błąd czytelników.

Czy 477 tłumaczy należy posądzić o bagatelizowanie głosu archeologii?
Oto lista tych tłumaczy.

kolor **czzerwony** = tłumacz katolicki

ZUPELNICIE BEZKRZYŻOWE	CZĘŚCIOWO BEZKRZYŻOWE	
1. W. S. Ladeia	1. O. J. Kwon	138. E. Nierop
2. <i>Magalah</i> מגלה כף (html/epub)	2. J. Corrêa de Oliveira	139. C. P. Quitevis
3. F. H. Ayala	3. C. L. Zoutendijk	140. D. Sindlinger
4. M. Oetermann	4. <i>A Felkent Jahósuának</i> (Mt, węgierski)	141. A. Cordes
5. W. Ladroner	5. S. R. Niglio	142. A. F. Werner
6. B. Ben Yisrael López	6. J. E. S. Cesário	143. J. Parker
7. R. Z de Souza	7. R. K. Lisenby	144. A. Williams
8. A. Ben Oved (hiszp. ^{z greki})	8. C. Cunha	145. J. G. van der Waat – S. J. Joubert
9. R. Piloto	9. S. Ruden	146. R. Looker
10. G. Chaves	10. <i>Escrituras Sagradas, com os Nomes Sagrados Yah e Yausha</i>	147. J. P. F. Pontes
11. D. Perek	11. A. Iannaccone	148. <i>En Levende Bok</i>
12. J. Luiz	12. P. Goniszewski	149. A. Ben Oved
13. T. Seid	13. <i>The Life and Ministry of Yeshua the Messiah</i>	150. Y. Aharoni
14. J. Elijah	14. Nowy Przekład Dynamiczny: Dobra Wiadomość o ratunku w Chrystusie	151. J. Henson
15. H. Dekker	15. M. Scheafer	152. <i>Nieuwe Bibelvertaling</i>
16. <i>Praise Yahawah Scriptures</i>	16. <i>El Libro de Yeshua / Jesús</i>	153. <i>TNIV</i>
17. <i>Sefer Mazoret Besorah Yohanan Meir</i>	17. D. M. Boerger	154. P.-É. Langevin
18. K. J. Sykta	18. H. A. Tófolo	155. D. A. Ben Hayyim
19. T. Martínez	19. A. Ceballo	156. A. Odincow – A. Belinskij
20. C. Hill	20. 7777 Sacred Scriptures	157. F. E. E. Strohm
21. J. Peraza	21. S. R. Marlowe	158. B. Hurault ^{angielski}
22. J. Wilson	22. D. M. Boerger	159. E. H. Peterson
23. <i>Paráfrasis de la Santa Biblia</i> ^{hmong}	23. J. McGuffin	160. D. F. McCorkle
24. <i>Holy Bible</i>	24. D. H. King	161. M. Lucado
25. M. W. Corneillie	25. R. S. Marçal	162. F. Janzen
26. C. F. Castleberry jr.	26. L. Mebust	163. E. Ransom – D. Skytta
27. C. Sparkes	27. <i>The Hebrew Names 'Plus' Version</i>	164. R. Wills
28. B. Armstrong	28. C. Fredrickson	165. R. Vincent jr.
29. E. S. G. Araújo	29. <i>Carta a los Gálatas</i>	166. T. L. Hackett
30. T. M. Walker	30. J. B. Prendes – A. L. Piedra	167. J. S. Trimm
31. L. Rothenberger jr.	31. F. C. Bereano	168. R. M. Stendall
32. D. Soares – I. F. de Carvalho	32. C. Bucherer	169. J. Dupont – S. Lyonnet
33. D. R. Gregg	33. J. ben Wilhelm	170. P. Létourneau – P. Monnie – D. Marguerat
34. P. E. Goble (NCBM)	34. M. T. Wilson	171. <i>Da Jesus Book</i>
35. J. Ramos	35. S. Ben Szimon	172. L. A. Schökel
36. Y. Zeev	36. E. Pinho	173. N. Nettleton
37. R. Hall	37. E. L. Martin ⁷	174. <i>La Bible</i> (2001)
38. D. Nikao	38. <i>Habrit Hakhadasha/Haderekh</i>	175. R. W. Johnson
39. <i>Il Patto Rinnovato</i>	39. R. Gordon	176. K. Berger – C. Nord
40. P. Stevenson	40. J. W. M. Sabelis	177. <i>Nya Testamentet</i>
41. D. Scott	41. <i>The Gospels of Jesus</i>	178. <i>International Children's Bible</i>
42. <i>The Orthodox Hasidic Yiddish Bible</i>	42. T. R. Jennings	179. E. M. Nieto
43. <i>Apostolic Scriptures</i>	43. E. W. Deibler	180. M. A. Prost jr. ^{francuski}
44. M. Moreno	44. E. Wolski	181. B. & L. Hurault
45. E. S. Johnson III	45. J. A. Brown	182. D. E. James
46. D. W. Merrick	46. R. J. Ajay	183. <i>Brit Hadasha</i>
47. G. Uriyah	47. T. Robinson	184. K. L. Barker
48. <i>The Pentateuch of Yahshua</i>	48. J. Bariova	185. B. Carlson
49. Y. ben Peretz	49. <i>Biblia Galega Restaurada</i>	186. <i>Nádej pre kazdého</i>
50. <i>a-Bpum a-Xadawaa e pedakauu NEV</i>	50. Stowo Życia-NT (2016)	187. NT w hiligajno
51. D. Tisher	51. E. T. Pooler ^{lotewski}	188. R. Jeffrey
52. J. K. McKee	52. V. Egle	189. Jon Madsen
53. J. D. T. de Silveira	53. R. Gaytant	190. <i>Bibelen på hverdagsdansk</i>
54. <i>Igerefti Jaibrim</i>	54. O. BenYah	191. <i>Kirkkoraamattu</i>
55. B. M. Zolman	55. B. Simmons	192. H. Jahn
56. Y. Jaim	56. M. K. Hill	193. G. Gander
57. <i>Peshitta – Brit Hadasha</i>	57. A. M. Niblick-Baxley Glass	194. A. Kuen
58. <i>Yahweh's Scriptures For Salvation</i>	58. M. E. Lewis	195. Współczesny przekład
59. J. Wahl ^{khosa}	59. <i>Biblia Livre</i>	196. <i>Contemporary English Version</i>
60. R. Estes		197. R. G. Escalante
61. A. Jordly		198. NT w języku songe
62. D. L. Purkey		199. H. W. Cassirer
63. L. White		200. <i>REB</i>
		279. B. Thorpe
		280. J. K. Pfenninger
		281. A. Goeschel
		282. W. Greenfield
		283. H. A. W. Meyer
		284. J. Konijnenburg
		285. G. F. Griesinger
		286. G. B. Winer
		287. F. S. S. Miguel
		288. G. R. Nyländer
		289. C. F. Preiss
		290. J. J. Stolz
		291. G. W. Horner
		292. J. D. Landels ^{malto}
		293. D. Ginsburg – I. Salkinson
		294. J. W. Colenso
		295. E. Reuss
		296. A. Campbell
		297. W. B. Crickmer
		298. H. A. Schott
		299. S. Henshall
		300. J. C. R. Eckermann
		301. Gaster Hebrew MS 1616
		302. T. Yeates
		303. R. Darling
		304. J. B. Babor
		305. J. C. W. Augusti
		306. J. O. Thieß
		307. C. Vollbeding
		308. H. G. Reichard
		309. R. Caddick
		310. G. S. Jaspis
		311. J. E. C. Schmidt
		312. F. Ximenez
		313. W. A. van Vloten
		314. S. F. N. Morus
		315. A. P. de Figueiredo
		316. S. Mutschelle
		317. J. L. Vögeli
		318. J. M. Witte
		319. K. F. Bahrdr
		320. E. Harwood
		321. ?. Mortimer
		322. H. C. I. Frommann
		323. A. Norrellius
		324. J. Kemper
		325. F. Kuyper
		326. F. A. Christian ^{hebrajski}
		327. F. A. Christian ^{łaciński}
		328. W. Robertson
		329. D. Jerosomilitano
		330. E. Hutter
		331. C. Neander
		332. F. Peters
		333. W. Herbst
		334. C. de Reyna
		335. P. Trubar
		336. S. Münster
		337. S. Châteillon ^{francuski}
		338. S. Châteillon ^{łaciński}
		339. MSS Vat.ebr. 100

64. N. Joachim	60. J. Biernanski	201. C. Estes
65. W. H. Sanford	61. J.-P. Goethals	202. A. Edington
66. W. Einert	62. T. Nilsson	203. A. M. Méndez
67. J. D. BeDuhn	63. J. Nunes	204. Slowo Życia-NT (1989)
68. Y. E. Ben Avraham ^{hiszpański}	64. R. Geide	205. G. Howard
69. C. Barales	65. R. Ferreira	206. Y. Hawkins
70. <i>Messianic Scriptures: SNE</i>	66. N. F. Ogan	207. A. Hirniak
71. <i>The Scriptures for the Whole House</i>	67. I. Takacs	208. B. C. Johnson
72. <i>La Restauración del Pacto de 17 17 *</i>	68. <i>Življenje z Jezusom</i>	209. O. Bauernfeind
73. F. Carr	69. T. Stockdale	210. V. G. Beers
74. <i>przekład Disciples of Yeshuwa'</i>	70. J. P. Mitchell	211. A. J. Levoratti – A. B. Trusso
75. M. Kibutz	71. W. Smith	212. J. Mateos
76. G. Wilson	72. R. K. Moore	213. <i>Einheitsübersetzung</i>
77. J. M. Wine	73. K. Haacker	214. P. de Beaumont
78. Y. ben Medel	74. <i>Biblia de Estudio NTLH</i>	215. É. Osty – J. Trinquet
79. <i>Restoration Study Bible</i>	75. T. G. McElwain	216. R. Ricciardi & B. Hurault ^{hiszpański}
80. D. Gruber	76. <i>Scriptura</i>	217. D. Klingensmith
81. L. R. Riehl	77. C. Van der Pool	218. J. M. Bruguera – R. M. Diaz
82. <i>Nuevo Testamento Interlineal</i>	78. <i>Easy-to-Read Version</i>	219. <i>Dios Llega al Hombre</i>
83. J. A. Álvarez Rivera	79. <i>Новаў Зановім: Чучасноу мово</i>	220. C. Jordan
84. S. Altaf	80. T. Levänen	221. A. Cressman
85. <i>Escrituras Sagradas</i>	81. <i>Evanghelia după Matei</i>	222. F. F. Bruce
86. M. Headroom	82. T. Rose	223. J. Zink
87. D. R. Darnell	83. Y. E. Ben Avraham – K. J. P. Gavazza ^{portug.}	224. G. Stählin
88. S. Luczkiewicz	84. D. W. Dyer	225. E. C. Dymond
89. M. de Bruijn	85. Jarival	226. W. K. Grossouw
90. S. Bentsion	86. J. Shermann?	227. Š. Porubčan
91. P. Stanford	87. S. da Silva ^{angielski}	228. E. Gunnes
92. A. Vianello	88. S. da Silva ^{portugalski}	229. P. O. Schjøtt
93. J. H. Snyder	89. M. Yereq	230. J. Leal
94. M. Y. Koniuchowsky	90. K. M. Hartfield	231. A. Viard
95. F. H. Baader	91. D. Czekalski	232. A. Masson
96. M. H. Miller	92. A. G. Roth	233. D. M. Stanley
97. D. Garcia	93. E. S. Oliveira	234. J. B. Phillips
98. M. D. Eldridge	94. N. L. Van Fosson	235. H. Schonfield
99. J.-M. V. Cangh – A. Toumpsin ^{hebrajski}	95. Droga Jezusa. Ewangelia Lukasza	236. M. Soares
100. J.-M. V. Cangh – A. Toumpsin ^{francuski}	96. G. C. Coetzee	237. J. L. Lilly
101. James Madsen	97. M. Carijo	238. P. Schindler
102. J. O. Meyer	98. D. M. Pinto	239. E. Vernon
103. J. Wahl ^{afrykanerski}	99. <i>Gospel Wey Jon Rite</i>	240. F. D. Johnstone
104. T. Effren	100. <i>Die Bibel. NGÜ</i>	241. A. B. Traina
105. Y. Ben-David	101. L. T. Vosen	242. F. Pfäfflin
106. D. Asuncue	102. R. Roberg	243. H. W. Beyer
107. <i>The Word of Yahweh</i>	103. B. Kahl	244. J. M. Bover – F. C. Burgos
108. W. J. Schenck jr.	104. <i>The Voice New Testament</i>	245. <i>New English Bible</i>
109. <i>Messianic Authorised Version</i>	105. S. Rives	246. G. Verkuyl (wyd. 1945)
110. R. C. Bethea	106. B. H. Kuzniecowa	247. S. Hoffmeyer – A. Blenker
111. <i>HaDavar– Vertaling 6000</i>	107. <i>Brit Judashá – Nuevo Pacto</i>	248. R. A. Knox
112. J. Wheeler	108. V. N. Alexander	249. F. Amiot
113. V. Capel	109. M. Portes?	250. J. L. Brun
114. C. J. Koster	110. M. Dreyer	251. E. N. Fuster – A. Colunga
115. Przekład Nowego Świata	111. J. Adler	252. <i>Confraternity NT</i>
116. P. E. Goble (<i>OJB</i>)	112. <i>Las Sagradas Escrituras</i>	253. G. W. Wade
117. R. B. Banfield	113. J. Ayers	254. <i>E Testament Nobo</i>
118. <i>The Christian Bible</i>	114. W. R. Harwood	255. M. Goguel – H. Monnier
119. D. H. Stern	115. J. B. Paulino – D. Diógenes	256. W. Jünemann Beckschäfer
120. M. Cole	116. <i>Sefer Bessorat HaIvrim</i>	257. S. Konstantin-Hansen
121. <i>Mateyo</i>	117. <i>HaBrit Chadashah</i>	258. A. E. Knoch
122. J. L. Döhne	118. B. Floria	259. A. Steinmann
123. <i>I-Testamente entsha</i>	119. <i>Pure Scriptures</i>	260. H. Oort
124. W. B. Boyce	120. <i>Basis Bibel</i>	261. J. W. Bright
125. N. Adams	121. <i>Csemo Ilucmo</i>	262. E. Lund
126. H. B. Hackett	122. S. Walch	263. J. Moffatt
127. T. Fry – G. B. Collyer	123. J. E. Shen	264. G. B. Stevens
128. <i>Igret 'al Ha-Ibrim</i>	124. D. E. Stanton	265. Ms. Hebr. 8° 751
129. G. Kalmár	125. D. Esposito	266. G. R. Noyes
130. J. H. Callenberg ^{hebrajski}	126. R. C. de Cunha	267. F.-H. Delaunay
131. J. H. Callenberg ^{jidysz}	127. H. Grimme	268. G. A. Freytag
132. F. A. Christian ^{hebrajski}	128. A. F. Mendiola	269. S. C. Malan
133. G. B. Jona	129. W. R. Finck jr	270. J. M. Kemble (1)
134. G. Thüri	130. R. Werner	271. J. M. Kemble (2)
135. T. Fabricius	131. F. Ritzhaupt	272. J. M. Kemble (3)
136. R. Clarke (Emmanuel College MS 90)	132. J. W. Mealy	273. J. M. Kemble (4)
137. G. Mayr	133. <i>Israeli Authorized Version</i>	274. <i>Sango lam. Ya Matiu e lëndëkidi</i>
138. J. Klaj	134. E. Szasz	275. W. W. Skeat
139. R. Bruarne	135. M. D. Harness	276. W. Anderson
	136. M. Meiser	277. H. Woodruff
	137. W. Vosloo	278. J. H. R. Biesenthal ?

Odpowiedź brzmi: nie można. Taka konstatacja nie ma sensu, bo nie ma żadnych jednoznacznych (bezdiskusyjnych) dowodów archeologicznych z I wieku, że Jezus umarł na krzyżu. Raczej należy zakładać, że oni dobrze rozumieją, iż w tłumaczeniu Biblii należy preferować głos filologii i nie wczytywać poglądu opartego na niepewnej tradycji.

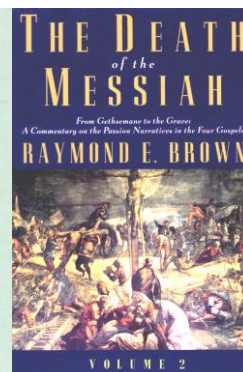
Znany katolicki teolog Raymond E. Brown (1928-1998) napisał:

Angielski termin „krzyż” determinuje nasze pojmowanie, bo wywołuje obraz dwóch wzajemnie przecinających się linii. Ani greckie słowo *stauros*, ani łacińskie *crux*, niekoniecznie ma takie znaczenie: oba odnoszą się do pala, do którego ludzie mogli być przytwierdzeni w różny sposób i opisywać nabicie, powieszenie, przybicie i przywiązanie.

Not a word is reported about the form of the cross, about how he was affixed, about the amount of pain. Indeed, in Matt the crucifixion is subordinated to the division of clothes, and in John, to the naming of the site. In Luke and John the crucifixion of Jesus and the crucifixion of the two criminals get the same amount of attention. Thus in what follows we are heavily dependent on evidence from outside the NT.²²

Crucifixion in General. The English term “cross” prejudices our understanding, for it gives the image of two lines crossing each other. Neither the Greek *stauros* nor the Latin *crux* necessarily has that meaning; they both refer to a stake to which people could be attached in various ways: impaling, hanging, nailing, and tying.²³ Using a stake to impale would normally kill the victim instantly or quickly. Using a stake or pole to crucify would normally effect a slow death since no vital organ would be pierced.

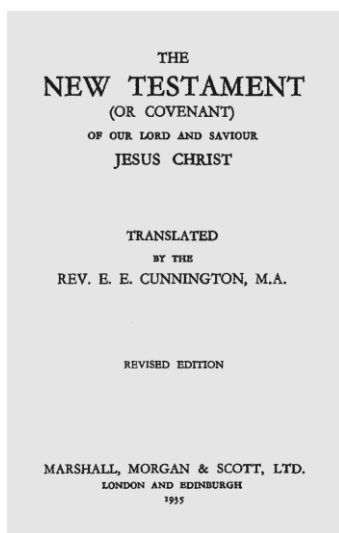

The Death of the Messiah From Gethsemane to the Grave
t. 2, Yale University Press, New York 1998, s. 945

<https://archive.org/stream/deathofmessiahvo00raym>

Tłumacz NT, pastor Edward E. Cunnington (baptysta), napisał:

Słowo ‘krzyż’ jest naszym tłumaczeniem (pochodzącego z Wulgaty słowa ‘crux’) greckiego słowa „stauros”, które znaczy pal, słup lub palik. (...) Stwierdzenie, że nasz Pan został ‘ukrzyżowany’ na pojedynczej pionowej belce, ze złożonymi nad głową rękami, doskonale pasowałoby z narracją ewangelii; **i bynajmniej nie ma to nic wspólnego z żadnym artykułem wiary.**

XII

CROSS, CRUCIFIXION

The word ‘cross’ is our translation (derived from the Vulgate ‘crux’) of the Greek word ‘stauros,’ which means a stake, pole, or post. The Romans, and others,

522

and horizontal piece. To say that our Lord was ‘crucified’ on a single upright beam, the hands being brought together over the head, would be in perfect harmony with the gospel narrative; and does not affect in the least degree any article of faith.

The New Testament (or Covenant) of our Lord and Saviour Jesus Christ
Appendix 12, London-Edinburgh 1935 (wyd. zrew.), s. 522, 523

<https://archive.org/stream/TheNewTestamentForEnglishReadersAlfordH.rOpts/061CunningtonEE 1935-opt>

Czy 477 tłumaczy należy posądzić o tendencyjność? Gdyby tak było, wtedy taki zarzut należy postawić między innymi **51 KATOLICKIM TŁUMACZOM**. 15 z nich użyło słowo „pal”. Są to:

stauros

1953	Peter Schindler	Marterpæl Galgen	pal męki szubienica	Mt 10:38; Mk 8:34 Flp 2:8
1960	Alceu Masson	madeiro	drewno/słup	Jn 19:19
2005	Jean-Marie Van Cangh Alphonse Toumpsin	gibet תלייה <i>t'liyā</i>	szubienica	konsekwentnie

Saa kaldte han Folkemassen sammen og sagde til baade den og sine ³⁴
Lærlinge:
»Hvis nogen er sindet at være min Tilhænger,
maa han sætte Hensynet til sig selv tilside, gaa i mit Fodspor
og være villig til at ende paa **Marterpælen**.

- 30 sauve-toi toi-même en descendant du **gibet** ».
31 Et ainsi, même les chefs des prêtres,
le bafouaient [en parlant] entre eux avec les scribes et disaient :
« Il en a sauvé d'autres, et lui-même il ne peut se sauver.
32 O Messie, ô Roi d'Israël,
descends maintenant du **gibet**, et nous verrons et nous croirons ».

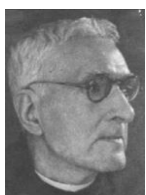
Ora, Pilatos escrevera um título* com a causa da con-
denação e mandara colocá-lo no alto do **madeiro**, acima da
cabeça de Jesus. Estava escrito no título: “Jesus Nazare-
no, Rei dos Judeus”.*

ksylon

1790	Sebastian Mutschelle	Pfahl	pal		10:39			
1913	Alphons Steinmann	Schandpfahl	pal upokorzienia	Dz 5:30				
1947	José María Bover – Francisco Cartera Burgos	palo	pal				Gal 3:13	
1953	Peter Schindler	Marterpæl Galgen	pal męki szubienica	Dz 5:30	10:39	13:29	Gal 3:13	1Pt 2:24
1962	Juan Leal	palo	pal	Dz 5:30				
1965	Willem Karel Grossouw	paal	pal				Gal 3:13	
1968	Erik Gunnes	marterpæl	pal męki pal	Dz 5:30	10:39	13:29		
1972	<i>Einheitsübersetzung</i>	Pfahl	pal				Gal 3:13	
1975	Agustín Magaña Méndez	palo	pal	Dz 5:30	10:39	13:29	Gal 3:13	
1975	Juan Mateos	palo	pal				Gal 3:13	
1991	<i>Versión interlineal griego- español Nuevo Testamen- to</i> (red. Rafael Gutiérrez Escalante, t. III)	palo	pal				Gal 3:13	
1998	Bernardo Hurault	poteau	pal				Gal 3:13	

Mutschelle

Bover

Schindler

Grossouw

Gunnes

Mateos

Méndez

Hurault

Judder Landschaft, als in Jerusalem verrichtet hat. Drauf ward er an den Pfahl gehängt und umgebracht — aber am dritten Tage von Gott

Gebote erfüllt, wird durch sie leben. ¹³ Christus hat uns vom Fluch des Gesetzes freigekauft, indem er für uns zum Fluch geworden ist; denn es steht in der Schrift: Verflucht ist jeder, der am Pfahl hängt.

que obedecer a Dios antes que a los hombres. ³⁰ El Dios de nuestros padres ha resucitado a Jesús, a quien vosotros matasteis, colgándolo de un palo. ³¹ Dios con su diestra lo ha constituido cabeza y Salvador, para conceder a Israel el arrepentimiento y perdón de los pecados.

está: «Maldito todo el que está colgado de un palo»; ¹⁴ todo, para que la bendición de Abrahán alcanzase

zur Antwort: Man muss Gott mehr gehorchen als den Menschen. ³⁰ Der Gott unserer Väter hat Jesus, an den ihr Hand gelegt und den ihr an den Schandpfahl gehängt habt, auferweckt. ³¹ Diesen hat Gott als Anführer und Heiland zu seiner Rechten erhöht, um Israel Busse und Sündennachlassung

mennesker.' Våre fedres Gud har oppvakt Jesus, han som dere drepte 30 ved å henge ham på marterpelen.' Ham har Gud opphøyet ved sin høyre 31 hånd og gjort ham til høvding og frelser, for å føre Israel til omvendelse

ὅτι γέγραπται, Ἐπικατάρτος πᾶς ὁ κρεμάμενός ἐπὶ ξύλου, cuelga de un-palo";

La obra de Cristo. ¹³ Cristo nos ha rescatado de esa maldición de la Ley haciéndose Él un objeto de maldición por causa nuestra, pues está escrito: "Maldito sea todo aquel que fuere colgado de un palo"; ¹⁴ para que en Jesu-

¹³ Pero Cristo nos rescató de la maldición de la Ley, haciéndose él mismo maldición por nosotros, pues está escrito: Maldito todo aquel que está colgado de un palo.

13 El Mesías nos rescató de la maldición de la Ley, haciéndose por nosotros un maldito, pues dice la
14 Escritura: «Maldito todo el que cuelga de un palo»; y

er. Christus heeft ons vrijgekocht van de vloek der wet 13 door zelf voor ons een vervloekte te worden. Er is immers geschreven: Vervloekt is ieder die aan een paal is opgehangen. Het was Gods bedoeling dat door Jezus Christus 14

¹³ Le Christ nous a rachetés de cette malédiction de la Loi quand pour nous il est devenu malédiction, selon ce qui est écrit: Celui que l'on pend à un poteau est une malédiction. ¹⁴ C'est alors que, dans le Christ, lé...

W świetle powyższych danych niezrozumiały jest nagminnie wysuwany zarzut fałszowania Biblii lub uprawiania pseudobibliistyki wobec najbardziej znanego całkowicie bezkrzyżowego przekładu opracowanego przez Świadców Jehowy, ale DLACZEGO nikt nie wysuwa takiego samego zarzutu pod adresem w/w katolickich tłumaczy?

Optuję za użyciem w NT słowa „pal/słup”, bo odzwierciedla podstawowe znaczenie *stauros*, a NT nie zawiera niczego, co *zmuszałoby* do rozumienia tego słowa jako „krzyż”. Proszę też pamiętać o bardzo ważnej rzeczy dla tłumaczy: kto dokonuje literalnego przekładu ten dobiera docelowe odpowiedniki ukazujące *podstawowe* znaczenie danego terminu. Dobry tłumacz po prostu szanuje racje filologiczne i unika wprowadzania obcych treści i anachronizmów. Jeśli podejmuje decyzję translacyjną idącą pod prąd tradycji, nie jest sekciarzem, jak wielu imputuje. Jest to szalone uproszczenie sprawy. W świetle zasad obowiązujących w teorii przekładu wszystkich takich tłumaczy należy raczej doceniać za *pietyzm* w doborze docelowych odpowiedników, czego przykład dał dr Gunnar Samuelsson, który z docenianiem odniósł się do nieobecności słowa „krzyż” w PNS opracowanym przez Świadców Jehowy (*Crucifixion in Antiquity*, 2011, s. 241, przypis 23).

cross(beam) towards Calvary and his crucifixion. But what is Jesus actually talking about according to the evangelist? In the text, Jesus refers to something that was apparently familiar.

And he called the crowd and his disciples to [himself] and said to them, "If anyone wants to follow me, let him deny himself and take up his pole/suspension tool [τὸν σταυρὸν] and follow me. For he who wants to save his life shall lose it; and he who loses his life for me and for the gospel shall save it."²⁰

Matthew and Luke use the same saying in their gospels, with minor changes.²¹ Luke adds that the event should occur daily (καθ' ἡμέραν).²² However, is Jesus with σταυρός referring to a cross (†) or a vital part of it (the crossbeam), i.e., to something that corresponds to the common view of the tool on which Jesus later died?

To answer such a question, a brief recapitulation of Chapter 2 is needed. In the older Greek literature, σταυρός refers to "pole" in general²³ and occurs only in the plural. The noun later became used as a designation of an execution or torture tool onto which a victim was attached. Thus, before the death of Jesus, the saying in the quoted text would probably have described people on their way towards some kind of execution or an act of torture. They were carrying a tool through which they were about to be executed, or a tool upon which they should be suspended after their execution, or a tool that would be used in an act (perhaps separate) of torture, likely to be followed by their execution. It was a plausible fate to end up on a σταυρός, dead or alive, and one could also be forced to carry it, in whole or in part, to the place where it should be used. However, neither this text nor its gospel parallels offer any further information on which punishment they refer to or what the condemned carried. Neither do the five (possibly seven) extra-Biblical texts that might describe a similar custom solve the problem.²⁴ It could not be decided whether the carrying of the device was a separate punishment (the

²⁰ Mark 8.34–35. καὶ προσκαλεσάμενος τὸν ὄχλον σὺν τοῖς μαθηταῖς αὐτοῦ εἶπεν αὐτοῖς· εἴ τις θέλει ὀπίσω μου ἀκολουθεῖν, ἀπαρνησάσθω ἑαυτὸν καὶ ἀράτω τὸν σταυρὸν αὐτοῦ καὶ ἀκολουθεῖτω μοι. ὃς γὰρ ἐὰν θέλῃ τὴν ψυχὴν αὐτοῦ σῶσαι ἀπολέσει αὐτήν· ὃς δ' ἂν ἀπολέσει τὴν ψυχὴν αὐτοῦ ἕνεκεν ἐμοῦ καὶ τοῦ εὐαγγελίου σώσει αὐτήν.

²¹ Matt 16.24–25 (cf. 10.38); Luke 9.23–24.

²² Fitzmyer sees a shifted focus due to καθ' ἡμέραν, from a harsh picture of self-denial to the brink of death to the challenge of daily Christian living (FITZMYER, *The Gospel According to Luke*, 1.783–88).

²³ Zealously and apparently correctly stressed by Jehovah's Witnesses.

²⁴ For carrying of a σταυρός, see Char. *Chae. Call.* 4.2.7 [retold in 4.3.10], Artem. *Oneir.* 2.56 and Plut. *De sera.* 554A–B. For carrying of a *patibulum*, see Plaut. *Mil.* 359–60; *F Carb.* 2.1 (and perhaps Clod. Lic. F 3.1; *Lex Puteoli*, col. 2.8–14 (AE 1971, no 88 [Puteoli]).

Tłumaczenie Gunnara Samuelssona. Oto przekład, który podał w swojej pracy doktorskiej (s. 239-249):

- „słup” (*pole*) (Mt 27:32; Mk 15:21,30,32; Łk 23:26; Jn 19:17)
- „słup/narzędzie do zawieszania” (*pole/suspension tool*) (Mk 8:34)
- „zawiesić” (*suspend*) (Mt 20:19; 26:2; 27:35; Mk 15:24,25; Łk 23:21,21,23,33; 24:7; Jn 19:18; Dz 2:36; 4:10; 1Kor 1:13; 2:2,8; 2Kor 13:4; Gal 3:1; 5:24; 6:12; Hbr 6:6; Obj 11:8)
- „zawiesić (na słupie)” (*suspended (on a pole)*) (Mt 27:31; Mk 15:20)
- „zglądzić/zawiesić” (*executed/suspend*) (Rz 6:6)
- *ksylon*: „drewno” (*wood*) (konsekwentnie)

Mt 27:32

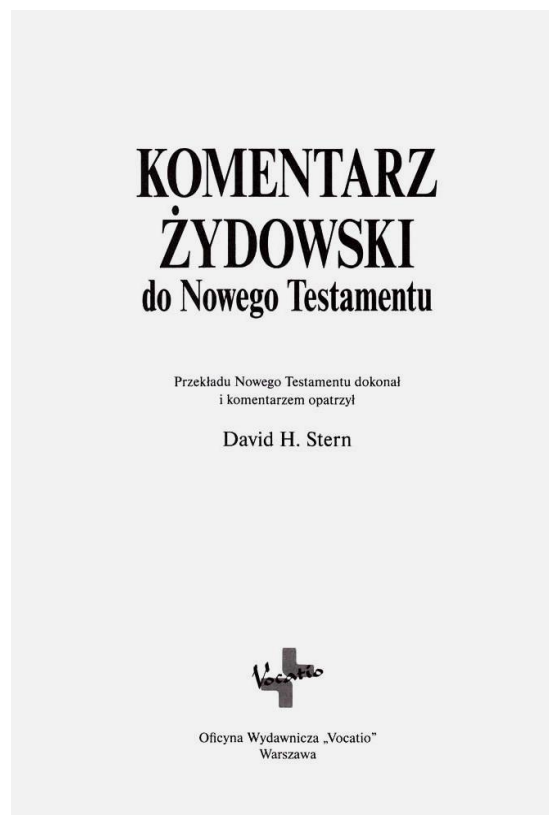
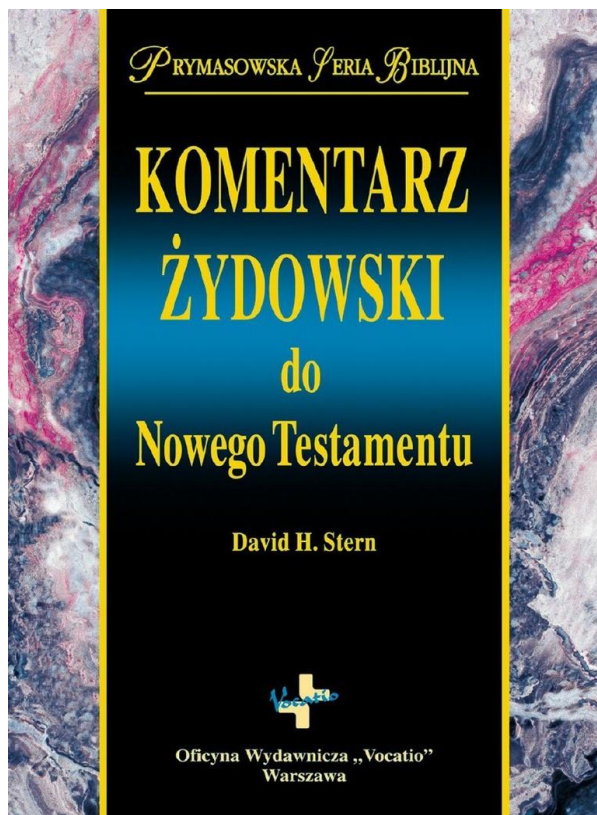
And they led him away to be suspended (on a pole). As they went out they found a man from Cyrene named Simon; they forced this man to take up his pole [ἵνα ἄρῃ τὸν σταυρὸν αὐτοῦ].³⁴

* * *

**Jn 19:10-19 — polska wersja całkowicie bezkrzyżowego przekładu
Davida Sterna *Jewish New Testament* (tł. A. Czwojdrak)**

nie odpowiedział. ¹⁰ Więc Piłat powiedział do Niego: „Nie chcesz ze mną rozmawiać? Czy nie rozumiesz, że mam władzę albo cię wypuścić, albo kazać cię stracić na palu?” ¹¹ Jezua odrzekł: „Nie miałbyś nade mną żadnej władzy, gdyby ci nie została dana z góry. Dlatego ten, który mnie tobie wydał, jest winny większego grzechu”. ¹² Słyszając to, Piłat usiłował znaleźć jakiś sposób, żeby Go uwolnić, ale Judejczycy krzyczeli: „Jeśli uwolnisz tego człowieka, to znaczy, że nie jesteś »przyjacielem cesarza«! Każdy, kto się podaje za króla, sprzeciwia się cesarzowi!”. ¹³ Kiedy Piłat usłyszał, co mówią, wyprowadził Jezua na zewnątrz i usiadł na tronie sędziowskim w miejscu zwanym Brukiem (po aramejsku – Gabta). ¹⁴ Było około południa w Dniu Przygotowania *Pesach*. Powiedział do Judejczyków: „Oto wasz król!”. ¹⁵ Oni zawołali: „Zabierz go! Zabierz go! Strać go na palu!”. Piłat rzekł do nich: „Chcecie, żebym stracił na palu waszego króla?”. Główni *kohanim* odparli: „Nie mamy innego króla prócz cesarza”. ¹⁶ Wtedy Piłat wydał im Jezua, aby Go stracono na palu.

☉ Zabrali więc Jezua. ¹⁷ Sam dźwigając pal, wyszedł na miejsce zwane Czaszką (po aramejsku – Gulgolta). ¹⁸ Tam przybili Go do pała razem z dwoma innymi, po jednym z każdej strony, a Jezua w środku. ¹⁹ Piłat kazał też napisać i przybić na palu informację, która głosiła:

UWAGA:

Chociaż Stern uważa, że „materiał archeologiczny i historyczny potwierdza fakt, że rodzaj pała egzekucyjnego używanego na terenie Izraela miał belkę poprzeczną (*patibulum*)” (przypis do Mt 10:38), **mimo to** nie użył w swym przekładzie terminów „krzyż” i „ukrzyżować”.